

WIJ **B**EATRIX, BIJ DE GRATIE GODS,
KONINGIN DER NEDERLANDEN,
PRINSES VAN ORANJE-NASSAU,
ENZ. ENZ. ENZ.

Wijziging van de Wet op het voortgezet onderwijs en de Wet voortgezet onderwijs BES in verband met verandering in de inrichting van de profielen in het voorbereidend hoger onderwijs aan scholen voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs en aan scholen voor hoger algemeen voortgezet onderwijs

VOORSTEL VAN WET

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenselijk is om de Wet op het voortgezet onderwijs en de Wet voortgezet onderwijs BES te wijzigen om meer ruimte en focus in het curriculum te creëren door de vakken culturele kunstzinnige vorming, algemene natuurwetenschappen en klassieke culturele vorming te schrappen als verplichte eindexamenvakken, om het vak culturele en kunstzinnige vorming op een andere manier te positioneren en om ook voor leerlingen van het hoger algemeen voortgezet onderwijs met het profiel cultuur en maatschappij wiskunde verplicht te stellen;

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

ARTIKEL I WIJZIGING VAN DE WET OP HET VOORTGEZET ONDERWIJS

De Wet op het voortgezet onderwijs wordt als volgt gewijzigd:

A

Artikel 13 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid wordt de komma aan het slot van onderdeel d vervangen door: , en.
2. In het eerste lid vervallen de onderdelen e en f onder verlettering van onderdeel g tot onderdeel e.
3. In het tweede lid, onderdeel c, wordt de zinsnede "Latijnse taal en literatuur of Griekse taal en literatuur" vervangen door: Latijnse taal en cultuur of Griekse taal en cultuur.

4. In het tweede lid wordt de komma aan het slot van onderdeel d vervangen door: , en.
5. In het tweede lid vervallen de onderdelen e en f onder verlettering van onderdeel g tot onderdeel e.
6. Onder vernummering van de leden 3 tot en met 8 tot de leden 4 tot en met 9 wordt na het tweede lid een nieuw derde lid ingevoegd, luidende:
  3. Het bevoegd gezag draagt er zorg voor dat het onderwijs zodanig wordt ingericht dat leerlingen op structurele en herkenbare wijze kennis hebben van en kennismaken met kunst en cultuur.

B

Artikel 14 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid wordt de komma aan het slot van onderdeel c vervangen door: , en.
2. In het eerste lid vervalt onderdeel d onder verlettering van onderdeel e tot onderdeel d.
3. Onder vernummering van de leden 2 tot en met 8 tot de leden 3 tot en met 9 wordt een nieuw tweede lid ingevoegd, luidende:
  2. Het bevoegd gezag draagt er zorg voor dat het onderwijs zodanig wordt ingericht dat leerlingen op structurele en herkenbare wijze kennis hebben van en kennismaken met kunst en cultuur.
4. Het zesde lid (nieuw) komt als volgt te luiden:
6. Het profieldeel van het profiel cultuur en maatschappij in het hoger algemeen voortgezet onderwijs omvat:
  - a. wiskunde,
  - b. geschiedenis,
  - c. een andere moderne vreemde taal en literatuur, bij algemene maatregel van bestuur aan te wijzen, of Friese taal en cultuur, ter keuze van de leerling, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt, en
  - d. een vak ter keuze van de leerling uit culturele en maatschappelijke vakken die bij algemene maatregel van bestuur zijn aangewezen, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt.
5. In het negende lid (nieuw) wordt de zinsnede "eerste tot en met zesde lid" vervangen door: eerste en derde tot en met zevende lid".

C

In artikel 15, eerste lid, onderdeel c, wordt de zinsnede "in artikel 13, zevende lid, en artikel 14, zesde lid," vervangen door: in artikel 13, achtste lid, en artikel 14, zevende lid,.

ARTIKEL II WIJZIGING VAN DE WET VOORTGEZET ONDERWIJS BES

De Wet voortgezet onderwijs BES wordt als volgt gewijzigd:

A

Artikel 39 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid wordt de komma aan het slot van onderdeel d vervangen door: , en.
2. In het eerste lid vervallen de onderdelen e en f onder verlettering van onderdeel g tot onderdeel e.
3. In het tweede lid, onderdeel c, wordt de zinsnede "Latijnse taal en literatuur of Griekse taal en literatuur" vervangen door: Latijnse taal en cultuur of Griekse taal en cultuur.
4. In het tweede lid wordt de komma aan het slot van onderdeel d vervangen door: , en.
5. In het tweede lid vervallen de onderdelen e en f onder verlettering van onderdeel g tot onderdeel e.
6. Onder vernummering van de leden 3 tot en met 8 tot de leden 4 tot en met 9 wordt na het tweede lid een nieuw derde lid ingevoegd, luidende:
  3. Het bevoegd gezag draagt er zorg voor dat het onderwijs zodanig wordt ingericht dat leerlingen op structurele en herkenbare wijze kennis hebben van en kennismaken met kunst en cultuur.

B

Artikel 40 wordt als volgt gewijzigd:

1. In het eerste lid wordt de komma aan het slot van onderdeel c vervangen door: , en.
2. In het eerste lid vervalt onderdeel d onder verlettering van onderdeel e tot onderdeel d.
3. Onder vernummering van de leden 2 tot en met 8 tot de leden 3 tot en met 9 wordt een nieuw tweede lid ingevoegd, luidende:
  2. Het bevoegd gezag draagt er zorg voor dat het onderwijs zodanig wordt ingericht dat leerlingen op structurele en herkenbare wijze kennis hebben van en kennismaken met kunst en cultuur.
4. Het zesde lid (nieuw) komt als volgt te luiden:
  6. Het profieldeel van het profiel cultuur en maatschappij in het hoger algemeen voortgezet onderwijs omvat:
    - a. wiskunde,
    - b. geschiedenis,
    - c. een andere moderne vreemde taal en literatuur, bij algemene maatregel van bestuur aan te wijzen, of Friese taal en cultuur, ter keuze van de leerling, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt, en
    - d. een vak ter keuze van de leerling uit culturele en maatschappelijke vakken die bij algemene maatregel van bestuur zijn aangewezen, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt.
5. In het negende lid (nieuw) wordt de zinsnede "eerste tot en met zesde lid" vervangen door: eerste en derde tot en met zevende lid".

C

In artikel 41, onderdeel c, wordt de zinsnede "in artikel 39, zevende lid, en artikel 40, zesde lid," vervangen door: in artikel 39, achtste lid, en artikel 40, zevende lid,.

ARTIKEL III INVOERING PER LEERJAAR

1. De wijzigingen die artikel I, onderdeel A, onder 3, en onderdeel B, onder 4, en artikel II, onderdeel A, onder 3, en onderdeel B, onder 4, aanbrengen in de artikelen 13 en 14 van de Wet op het voortgezet onderwijs en 39 en 40 van de Wet voortgezet onderwijs BES en de ter uitvoering daarvan vastgestelde voorschriften, vinden met ingang van het eerste schooljaar na inwerkingtreding van deze artikelen of onderdelen successievelijk toepassing per opvolgend leerjaar.

2. Op de leerjaren waarvoor de wijzigingen als gevolg van hun successievelijke toepassing nog niet gelden, blijft van toepassing het bepaalde bij en krachtens de artikelen 13 en 14 van de Wet op het voortgezet onderwijs en de artikelen 39 en 40 van de Wet voortgezet onderwijs BES zoals luidend op de dag voor de inwerkingtreding van artikel I, onderdeel A, onder 3, en onderdeel B, onder 4, en artikel II, onderdeel A, onder 3, en onderdeel B, onder 4.

ARTIKEL IV OVERGANGSBEPALING AFBOUW EXAMENS

1. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur wordt geregeld tot welk tijdstip, voor welke leerlingen of staatsexamenkandidaten, en voor zover nodig op welke wijze, nog gelegenheid wordt gegeven tot het afleggen van een eindexamen of staatsexamen als bedoeld in artikel 29 onderscheidenlijk artikel 60 van de Wet op het voortgezet onderwijs of artikel 72 onderscheidenlijk artikel 116 van de Wet voortgezet onderwijs BES, volgens de bij en krachtens de Wet op het voortgezet onderwijs of de Wet voortgezet onderwijs BES vastgestelde voorschriften zoals luidend op de dag voor inwerkingtreding van artikel I, onderdeel A, onder 3, en onderdeel B, onder 4, en artikel II, onderdeel A, onder 3, en onderdeel B, onder 4.

2. Het eerste lid is van overeenkomstige toepassing op het afleggen van het vergelijkbare examen van een opleiding voortgezet algemeen volwasseneneducatie als bedoeld in artikel 7.3.1, eerste lid, onder a, van de Wet educatie en beroepsonderwijs en in artikel 7.3.1, eerste lid, onder a, van de Wet educatie en beroepsonderwijs BES.

ARTIKEL V EVALUATIE

Onze Minister zendt in overeenstemming met de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie binnen vijf jaar na inwerkingtreding van deze wet aan de Staten-Generaal een verslag over de doeltreffendheid en de effecten van deze wet in de praktijk.

ARTIKEL VI INWERKINGTREDING

Deze wet treedt in werking op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip, dat voor de verschillende artikelen of onderdelen daarvan verschillend kan worden vastgesteld.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

De Minister van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschap,

MEMORIE VAN TOELICHTING

1. Inleiding en opbouw

Dit wetsvoorstel bevat enkele aanpassingen binnen de profielen in de bovenbouw (tweede fase) van het hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo) en van het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo) zoals geregeld in de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO) en de Wet voortgezet onderwijs BES (WVO BES).

Deze memorie van toelichting is volgt opgebouwd:

Hoofdstuk 2 geeft een korte beschrijving van de inhoud en het doel van het wetsvoorstel. Hoofdstuk 3 licht de profielensystematiek kort toe. Hoofdstuk 4 schetst de achtergronden van het wetsvoorstel en hoofdstuk 5 beschrijft de verandering die het wetsvoorstel aanbrengt in de profielen. In hoofdstuk 6 wordt ingegaan op de uitwerking van het wetsvoorstel in onderliggende regelgeving. Hoofdstuk 7 en 8 behandelen het draagvlak voor het wetsvoorstel en de internetconsultatie erover. De onderwerpen administratieve lasten en overgangsrecht komen aan de orde in hoofdstuk 9 en 10.

De memorie van toelichting is tot stand gekomen mede namens de Minister van Economische zaken, Landbouw en Innovatie.

2. Inhoud en doel van het wetsvoorstel

Het doel van dit wetsvoorstel is om scholen meer ruimte te bieden in de profielen havo en vwo om meer aandacht te kunnen besteden aan de kernvakken. Door scholen extra ruimte te bieden, kunnen scholen zelf beter bepalen op welke wijze zij de prestaties van leerlingen op de kernvakken kunnen verbeteren en zodoende de aansluiting met het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderwijs waarborgen. Dit zijn belangrijke beleidsdoelstellingen van het Actieplan Beter Presteren (bijlage bij Kamerstuk 32500-VIII nr. 176) en het Bestuursakkoord VO 2012-2015 (bijlage bij Kamerstuk 31289 nr. 110). Daarnaast biedt het wetsvoorstel meer richting in één van de profielen door het verplichten van een vorm van wiskunde in het havoprofiel Cultuur en Maatschappij (C&M). Ten slotte biedt andere positionering van culturele vorming kansen voor kwaliteitsverbetering van het aanbod.

Er wordt meer ruimte en richting in het curriculum gecreëerd door middel van een wijziging in de artikelen 13 en 14 van de WVO en de artikelen 39 en 40 van de WVO BES. Het wetsvoorstel kent hiertoe de volgende elementen:

1. Culturele vorming op een andere wijze positioneren

Culturele en kunstzinnige vorming (CKV) wordt als verplicht examenvak voor de leerlingen van de Tweede Fase afgeschaft. In plaats hiervan wordt een algemene bepaling opgenomen in de wet om culturele vorming aan alle leerlingen aan te

bieden.

2. Algemene natuurwetenschappen (ANW) als verplicht examenvak in het vwo-programma schrappen

Het examenvak ANW wordt uit het gemeenschappelijke deel van de vwo-profielen geschrapt. Voor havo is ANW al sinds 2007 geen verplicht vak meer.

3. Wiskunde C verplicht voor havo C&M

Wiskunde wordt voor alle havoleerlingen een verplicht vak, dus ook voor de leerlingen met het profiel C&M. Dit is het enige profiel waarvoor wiskunde nog geen verplicht vak is.

4. Aanpassing vakbenaming Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur

In dit wetsvoorstel is ook de aanpassing van de vakbenaming voor Latijnse taal en literatuur, respectievelijk Griekse taal en literatuur meegenomen. In navolging van de aanbevelingen van de Verkenningcommissie klassieke talen (*Het geheim van de blauwe broer*, juli 2010) worden deze vakken inhoudelijk en in naamgeving aangepast. De inhoudelijke aanpassing geschiedt – zoals te doen gebruikelijk bij vakontwikkeling – separaat bij ministeriële regeling, in dit wetsvoorstel worden de vaknamen gewijzigd in Latijnse taal en cultuur (LTC), respectievelijk Griekse taal en cultuur (GTC). De nieuwe vakbenamingen ontstaan door de integratie van de eindtermen van klassieke culturele vorming met de eindtermen van Latijnse taal en literatuur, respectievelijk Griekse taal en literatuur.

De beoogde inwerkingtredingdatum van de onderdelen 1, 2 en 4 (culturele vorming, ANW respectievelijk Latijnse taal en cultuur en Griekse taal en cultuur) is 1 augustus 2014. De beoogde inwerkingtredingdatum van punt 3 (verplichte wiskunde voor havo C&M, inclusief consequenties daarvan voor de andere onderdelen van het vakkenpakket in dit profiel) is 1 augustus 2015. In verband met de ontwikkeling en zorgvuldige invoering van wiskunde voor havo C&M is 1 augustus 2015 de eerst mogelijke datum voor inwerkingtreding van dat onderdeel van het wetsvoorstel. De maatregelen worden ingevoerd vanaf het vierde leerjaar havo en/of vwo. De leerlingen die op het moment van inwerkingtreding in het vijfde leerjaar van de havo zitten en het profiel C&M volgen, kunnen nog eindexamen doen volgens de oude situatie.

3. Korte beschrijving van de profielensystematiek

Het wetsvoorstel omvat aanpassingen in artikel 13 en artikel 14 van de WVO en de artikelen 39 en 40 van de WVO BES. Deze artikelen regelen de profielen in de bovenbouw van vwo en havo.

Profielen zijn (landelijk voorgeschreven) vakkenpakketten die aansluiting geven op bepaalde (groepen van) opleidingen in het hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo). Er zijn vier profielen: Natuur en Techniek (NT), Natuur en Gezondheid (NG), Cultuur en Maatschappij (CM) en Economie en Maatschappij (EM).

Artikel 12 WVO biedt de wettelijke basis voor de profielensystematiek in algemene zin, en de artikelen 13 en 14 WVO werken deze uit voor vwo en havo. Elke school voor vwo en havo moet alle profielen aanbieden. Elk profiel bestaat op zijn beurt weer drie delen:

- het gemeenschappelijk deel, met de voor alle leerlingen verplichte programmaonderdelen (dus profielonafhankelijk);
- het profieldeel, met de voor alle leerlingen die het profiel kiezen verplichte profielvakken en profielkeuzevakken;
- het vrije deel, waarbinnen leerlingen een eigen keuze maken.

De in dit wetsvoorstel genoemde beleidsmaatregelen hebben effect op de samenstelling van het gemeenschappelijke deel en het vrije deel van alle profielen en van het profieldeel van het havoprofiel CM.

4. Achtergronden van het wetsvoorstel

Dit wetsvoorstel is de wettelijke vertaling van de conclusies in de brief aan de Tweede Kamer van 2 maart 2012, waarin het Kabinetsstandpunt inzake de profielen in havo en vwo wordt geschetst (Kamerstukken II 2011/12, 31 289, nr. 114). In deze brief wordt gemeld dat in het Bestuursakkoord VO 2012-2015 met de VO-raad is afgesproken dat binnen de huidige profielstructuur structureel meer ruimte in het curriculum geboden zal worden om meer aandacht te kunnen besteden aan de kernvakken. Tijdens het Algemeen Overleg in de Tweede Kamer over het kabinetsstandpunt inzake de profielen (15 maart 2012) bleek breed politiek draagvlak voor de in genoemde brief genoemde maatregelen om te komen tot meer ruimte en richting voor de scholen en de leerlingen.

Met het voorliggende wetsvoorstel wordt vanaf schooljaar 2014/2015 meer wettelijke ruimte in het curriculum gecreëerd door het vak ANW als verplicht examenvak in het gemeenschappelijk deel van de vwo profielen te schrappen en door het vak CKV als verplicht examenvak voor alle leerlingen in havo en vwo te schrappen. Naast deze extra ruimte in het curriculum wordt door de introductie van de verplichting van een vorm van wiskunde in het havoprofiel CM ook meer richting en focus geboden.

Culturele vorming en CKV

Culturele vorming blijft voor alle leerlingen verplicht, maar scholen wordt meer ruimte geboden voor een schooleigen invulling van deze voor alle leerlingen verplichte, bredere, culturele en vormende, taak van het onderwijs dan via het verplichte vak CKV. Dat biedt, naast meer ruimte voor schooleigen invulling, ook een kwaliteitsimpuls ten aanzien van die culturele vorming. Er is voor gekozen de verplichting van culturele vorming op deze wijze in de wet op te nemen, omdat hierdoor voldoende ruimte blijft voor de scholen om te bepalen hoe zij culturele vorming aan de leerlingen willen aanbieden, bijvoorbeeld door dit op te nemen in vakken als Nederlands, moderne vreemde talen, en/of geschiedenis, door het vak CKV aan te blijven bieden in het geheel vrije deel, of door het op een andere wijze vorm te geven.

Uitgangspunt is dat deze maatregel leidt tot meer kwaliteit van het aanbod. In opdracht van OCW stelt SLO daarom, in samenwerking met in elk geval de vakinhoudelijke verenigingen, een handreiking voor scholen samen, met daarin diverse mogelijkheden voor scholen om vorm te geven aan de algemene opdracht leerlingen cultureel te vormen, waaronder ook de mogelijkheid om de culturele vorming onder te brengen bij andere vakken.

Algemene Natuurwetenschappen (ANW)

Sinds 2007 is het vak ANW niet meer verplicht in het gemeenschappelijk deel van het havo bovenbouwprogramma. Wel is er naar gestreefd de inhoudelijke kern van het vak op andere wijze dan in een afzonderlijk verplicht vak ook in het havo te behouden, namelijk door deze kern onder te brengen bij andere vakken. Voor het vwo wordt ANW (120 uur) als verplicht examenvak in dit wetsvoorstel per 1 augustus 2014, net als nu op het havo, ook uit het gemeenschappelijk deel geschrapt. De redenen daarvoor zijn:

- De leerlingen in de Natuurprofielen (NG en NT) hebben al voldoende natuurwetenschappelijke vakken; voor de leerlingen in de Maatschappijprofielen (EM en CM) voegt het vak enige algemene kennis van de natuurwetenschap toe. Deze kennis kan evenwel ook in de onderbouw een plek in het curriculum vinden door versterking van de kennisbasis voor de vakken natuurkunde, scheikunde en biologie.
- In de onderbouw treedt een beweging op van versterking van de natuurwetenschappelijke kennis, voor alle havo en vwo-leerlingen. Er wordt een stevige kennisbasis geformuleerd voor de natuurwetenschappelijke vakken natuurkunde, scheikunde en biologie. De kennis van science zal daardoor toenemen in de onderbouw. In de bovenbouw wordt ANW hierdoor 'overcompleet'

Wiskunde in havo C&M

De Onderwijsraad is voorstander van het op termijn verplicht stellen van een vorm van wiskunde in het examen van iedere havo- en vwo-leerling, net zoals de praktijk was in de beginperiode van de profielstructuur: elk profiel omvatte een eigen vorm van wiskunde. Een bepaalde wiskundebasis, 'wiskundige geletterdheid', is voor iedere leerling op dit niveau en op weg naar het hoger onderwijs noodzakelijk. Wiskunde heeft volgens de Onderwijsraad, net als Nederlands en Engels, 'doorstroomrelevantie' voor iedere havo- en vwo-leerling. In lijn met deze aanbeveling van de Onderwijsraad en daarbij aansluitende pleidooien vanuit het hoger onderwijs zal vanaf schooljaar 2015/2016 ook voor de havoleerlingen met het C&M-profiel een vorm van wiskunde verplicht zijn.

Het profiel C&M in de havo kent de laagste doorstroom naar het hoger onderwijs en de hoogste uitvalpercentages (DUO, 2011). Volgens DUO kiest 37% van de C&M-leerlingen alsnog wiskunde als examenvak, maar de prestaties blijven achter. Dit zou verklaard kunnen worden uit het feit dat havo niet – zoals het vwo – wiskunde C kent. Dat alles pleit voor de ontwikkeling van zo'n wiskundevariant, die voor de leerlingen die het havoprofiel C&M kiezen zowel haalbaar is, als hen op het gebied van wiskunde voldoende toerust voor vervolgonderwijs en maatschappij.

Het havoprofiel C&M bereidt nu niet altijd goed genoeg voor op het hoger onderwijs. De Onderwijsraad constateert dat het voor de doorstroming naar het hoger onderwijs onwenselijk is dat wiskunde niet in alle havoprofielen verplicht is. Bovendien zijn wiskundige vaardigheden niet alleen belangrijk voor techniek en wetenschap, maar ook voor cultuur (kunst, filosofie, architectuur) en het dagelijks leven (hypotheeken, verzekeringen, statistiek). Daarom is ook bekeken welke effecten het verplicht stellen van een vorm van wiskunde voor alle leerlingen die examen doen op havo- of vwo-niveau zou hebben.

De Commissie Toekomst Wiskunde Onderwijs (cTWO) heeft intussen de opdracht gekregen om een variant van wiskunde ('wiskunde C voor havo') te ontwikkelen die zowel voldoende robuust als haalbaar is. Dit programma zal beproefd en beschikbaar zijn bij de inwerkingtreding van dit onderdeel van het wetsvoorstel.

5. Het wetsvoorstel en de effecten op de drie delen van de profielen

Deze paragraaf beschrijft de veranderingen die het wetsvoorstel inhoudt in het gemeenschappelijk deel, het profieldeel en het vrije deel van de vier profielen.

5.1 Het gemeenschappelijk deel

De omvang van het gemeenschappelijk deel, dat verplicht is voor alle leerlingen, wordt met dit wetsvoorstel beperkt, dat wil zeggen dat er minder vakken in het gemeenschappelijk deel komen. In het gemeenschappelijk deel van het havo wordt het examenvak CKV, dat een normatieve omvang heeft van 120 slv (studielastuur), geschrapt. In het gemeenschappelijk deel van het vwo worden de examenvakken CKV (160 slv) en ANW (120 slv) geschrapt. De 120 slv van het havo respectievelijk de 280 slv van het atheneum (120 slv van gymnasium) kunnen door scholen naar eigen inzicht ingezet worden. In het wetsvoorstel wordt dit geregeld door deze uren toe te kennen aan het vrije deel.

Culturele vorming

In plaats van het voor alle leerlingen verplichte vak CKV wordt in de WVO (artikel 13 en 14) en de WVO BES (artikelen 39 en 40) een algemene opdracht voor het bevoegd gezag opgenomen tot het zorgdragen voor een zodanige inrichting van het onderwijs dat leerlingen in de bovenbouw havo en vwo op structurele en herkenbare wijze kennis hebben van en kennismaken met kunst en cultuur. Hierbij wordt rekening gehouden met de doorlopende leerlijn vanuit de onderbouw en de mogelijkheden van de school.

Deze formulering is vergelijkbaar met artikel 17, onderdeel c, van de WVO, het zogeheten 'burgerschapsartikel'.

ANW

Door ANW af te schaffen ontstaat er in het bovenbouwprogramma ruimte voor meer aandacht voor de kernvakken en de profielvakken. De kern van ANW zal worden ondergebracht bij de vakken scheikunde, natuurkunde en biologie. De 120 studielastuur (slv) die vrijkomen door het schrappen van ANW worden toegekend aan het vrije deel.

5.2 Het profieldeel

In alle profielen van havo en vwo is wiskunde in het profiel deel een verplicht examenvak, met uitzondering van het havo profiel Cultuur en Maatschappij (C&M). Dit wetsvoorstel regelt dat ook havoleerlingen die het profiel C&M doen verplicht een vorm van wiskunde moeten krijgen. OCW heeft Commissie Toekomst Wiskunde Onderwijs (cTwo) de opdracht gegeven om een vorm van het vak wiskunde te ontwikkelen dat voor de havo C&M leerlingen voldoende robuust én haalbaar is. Het nieuwe vak wiskunde c voor havo zal een omvang van 320 sluis krijgen en met een Centraal Examen worden afgerond.

De introductie van een nieuw verplicht profielvak voor het havoprofiel C&M heeft ook consequenties voor het aantal profielkeuzevakken dat leerlingen kunnen kiezen. Door het toevoegen van een vorm van wiskunde aan de voor alle leerlingen verplichte vakken, wordt het aantal profielkeuzevakken beperkt van tenminste twee naar tenminste één. Nu moeten leerlingen tenminste één maatschappijvak *en* één cultuurvak kiezen. Met dit wetsvoorstel wordt dit tenminste één maatschappijvak *of* één cultuurvak. Indien deze leerlingen zowel een maatschappij-, als een cultuurvak willen kiezen, dan kunnen zij dit kiezen als 'keuze-examenvak' uit het vrije deel.

Het verplichten van wiskunde voor alle havisten heeft ook effect op de doorstroom van vmbo naar havo. Op het vmbo zit momenteel een groep leerlingen die geen examen doet in het vak wiskunde. Als deze leerlingen doorstromen naar de havo, zullen ook zij in de bovenbouw van de havo-opleiding het vak wiskunde moeten volgen, en hier aan het eind van de rit examen in moeten afleggen. Het is dus aannemelijk, dat verplicht stellen van wiskunde in alle profielen een effect heeft op de doorstroom van deze leerlingen. Dit effect is echter beperkt. Uit cijfers van DUO blijkt dat leerlingen die zonder wiskunde vanuit vmbo-t naar havo-4 doorstromen slechts een klein deel zijn vormen de totale populatie havo-4 leerlingen en ook van het totaal aantal leerlingen dat van vmbo-t naar havo-4 doorstroomt. In 2010 stroomden 635 leerlingen vanuit vmbo-t zonder wiskunde door naar havo 4. Dat is zo'n 1,1% de totale havo-4 populatie (59.317 leerlingen in 2010) en zo'n 6,4% van alle havo C&M leerlingen (10.003 leerlingen cijfers 2010). Vmbo-t leerlingen die zonder wiskunde doorstromen naar havo 4 maken zo'n 9,5% van de totale groep leerlingen die vanuit vmbo-t doorstroomt naar havo 4 (635 leerlingen op 6.681 leerlingen; cijfers 2010). Het verplichten van wiskunde in alle havo-profielen kan dus effect hebben voor zo'n 10% van de naar havo-4 doorstromende vmbo-t leerlingen.

Bij de ontwikkeling van het nieuwe vak wiskunde c voor de havo zal er bovendien rekening mee gehouden worden, dat ook leerlingen die vanuit het vmbo naar de havo doorstromen zonder examen te hebben gedaan in wiskunde, het vak wiskunde c moeten kunnen volgen. Het perspectief dat leerlingen die een havodiploma willen halen ook examen in wiskunde moeten doen, kan bovendien leerlingen in het vmbo stimuleren om daar ook wiskunde te volgen.

5.3 Het vrije deel

Het aantal uren dat beschikbaar is voor het vrije deel van de havo en het vwo (atheneum en gymnasium) wordt uitgebreid. Er moet, naast de vakken uit het gemeenschappelijk deel, de profielvakken en de profielkeuzevakken, nog steeds ten minste één vrij te kiezen examenvak worden gevolgd. Voor het havo heeft dit keuze-examenvak een studielast van 320 uur en voor het vwo een studielast van 440 uur. De resterende tijd die nog overblijft in het geheel vrije deel wordt opgehoogd met de uren die 'vrij' komen door het schrappen van ANW en CKV. Dit zijn 120 slv extra voor het havo, 280 slv extra voor het atheneum en 120 slv extra voor het gymnasium.

Scholen kunnen deze ruimte gebruiken om meer aandacht te besteden aan de kernvakken Nederlands, Engels en/of wiskunde, of aan de profiel(keuze)vakken. Ook kan de school die ruimte aan de leerling laten, die daarvan bijvoorbeeld gebruik kan maken om een extra examenvak te kiezen of om meer tijd te besteden aan een examenvak uit het gemeenschappelijk deel of uit het profieldeel. Een andere optie is dat scholen (een deel) van deze uren gebruiken voor de vormende taken van de school. Kortom, het is aan de scholen om te bepalen hoe zij deze ruimte in het curriculum benutten en welke rol zij leerlingen bij die keuzes toekennen.

6. Uitwerking van het wetsvoorstel in algemene maatregelen van bestuur

In het voorafgaande zijn de hoofdlijnen van het wetsvoorstel geschetst. De uitwerking hiervan zal nader worden geregeld in lagere regelgeving, in het bijzonder bij algemene maatregel van bestuur. Dit zijn wijzigingen van:

- het Inrichtingsbesluit WVO
- het Eindexamenbesluit
- het Staatsexamenbesluit.

7. Draagvlak

8. Internetconsultatie

9. Administratieve lasten

Dit wetsvoorstel brengt geen administratieve lasten met zich mee.

10. Financiële gevolgen

Behoudens de op de OCW begroting gedekte incidentele kosten voor de ontwikkeling van het vak wiskunde C voor de havo heeft dit wetsvoorstel geen financiële gevolgen voor de Rijksoverheid.

ARTIKELSGEWIJS

Artikelen I en II, onderdeel A

De artikelen I, onderdeel A, en II, onderdeel A, wijzigen artikel 13 van de WVO en artikel 39 van de WVO BES. Deze artikelen betreffen vakken en andere

programma-onderdelen van de bovenbouw van het vwo. In allebei de wetten wordt het vak algemene natuurwetenschappen geschrapt uit het gemeenschappelijk deel van elk profiel in de bovenbouw van het atheneum en het gymnasium (artikel 13, eerste en tweede lid, van de WVO en artikel 39, eerste en tweede lid, van de WVO BES) en culturele en kunstzinnige vorming uit de bovenbouw van het atheneum (artikel 13, eerste lid, van de WVO en artikel 39, eerste lid, van de WVO BES). In een nieuw derde lid wordt zowel in artikel 13 van de WVO en als in artikel 39 van de WVO BES geregeld dat het bevoegd gezag zorg moet dragen voor een zodanige inrichting van het onderwijs in de bovenbouw dat leerlingen op structurele en herkenbare wijze kennis hebben van en kennismaken met kunst en cultuur. Dit komt in plaats van het verplichte vak culturele en kunstzinnige vorming. Voor een nadere toelichting bij deze zorgplicht voor het bevoegd gezag wordt verwezen naar de paragrafen 4 en 5 van het algemeen deel van de memorie van toelichting. De zorgplicht van scholen ten aanzien van kunst en cultuur wordt voor de havo en het vwo geregeld in de artikelen 13 en 14 van de WVO, omdat zo te regelen dat deze zorgplicht alleen geldt voor deze schoolsoorten.

Tevens wordt het vak klassieke culturele vorming (KCV) geschrapt uit het gemeenschappelijk deel van de profielen van het vwo (artikel 13, eerste en tweede lid, van de WVO en artikel 39, eerste en tweede lid, van de WVO BES). De vakken Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur worden vervangen door de vakken Latijnse taal en cultuur (LTC) respectievelijk Griekse taal en cultuur (GTC) (artikel 13, tweede lid, van de WVO en artikel 39, tweede lid, van de WVO BES). De eindtermen van de huidige vakken Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur zullen worden samengevoegd met de eindtermen van het huidige vak klassieke culturele vorming. Dat zal verder worden uitgewerkt in onderliggende regelgeving. Onderhavig wetsvoorstel regelt alleen de aanpassing van de naamgeving van de vakken tot Latijnse taal en cultuur respectievelijk Griekse taal en cultuur.

Artikelen I en II, onderdeel B

De artikelen I, onderdeel B, en II, onderdeel B, wijzigen artikel 14 van de WVO en artikel 40 van de WVO BES. Deze artikelen betreffen vakken en andere programma-onderdelen van de havoprofielen. Het verplichte vak culturele en kunstzinnige vorming wordt geschrapt uit het gemeenschappelijk deel van elk profiel van de havo (artikel 14, eerste lid, van de WVO en artikel 40, eerste lid, van de WVO BES). In een nieuw tweede lid wordt, net als voor het vwo, zowel in artikel 14 van de WVO en als in artikel 40 van de WVO BES bepaald dat het bevoegd gezag zorg moet dragen voor een zodanige inrichting van het onderwijs in de bovenbouw dat leerlingen op structurele en herkenbare wijze kennis hebben van en kennismaken met kunst en cultuur. Dit komt, net als voor het vwo, in plaats van het verplichte vak culturele en kunstzinnige vorming. Ook hier wordt voor een nadere toelichting verwezen naar paragraaf 5.1 van het algemeen deel van de memorie van toelichting. Verder wordt in het profiel cultuur en maatschappij van de havo wiskunde verplicht gesteld (artikel 14, zesde lid nieuw, van de WVO en artikel 40, zesde lid, nieuw van de WVO BES). Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de paragrafen 4 en 5 van het algemeen deel van de memorie van toelichting.

Artikelen I en II, onderdeel C

Deze wijzigingen betreffen technische aanpassingen aan de veranderde nummering van de leden in de artikelen 13 en 14 van de WVO en de artikelen 39 en 40 van de WVO BES.

Artikel III

De vakken algemene natuurwetenschappen, culturele en kunstzinnige vorming en klassieke culturele vorming worden met ingang van 1 augustus 2014 geschrapt uit het gemeenschappelijk deel van de vwo-profielen en het vak culturele en kunstzinnige vorming wordt met ingang van 1 augustus 2014 geschrapt uit het gemeenschappelijke deel van de havoprofielen. De nieuwe vakken Latijnse taal en cultuur (LTC) en Griekse taal en cultuur (GTC) worden per augustus 2014 ingevoerd, te beginnen in het vierde leerjaar vwo. Dit betekent dat er vanaf 1 augustus 2014 voor de leerlingen in het vierde leerjaar vwo geen mogelijkheid meer is om het examenvak KCV te volgen. De eerste mogelijkheid om examen te doen in LTC en GTC is dus in het schooljaar 2016/2017.

Gelijk met de invoering van de nieuwe vakken LTC en GTC worden de huidige vakken Latijnse taal en literatuur, Griekse taal en literatuur en klassieke culturele vorming geleidelijk afgeschaft. De feitelijke invoering respectievelijk afschaffing, inclusief overgangsregelingen, wordt geregeld bij of krachtens algemene maatregel van bestuur te bepalen voorschriften. Op dat niveau worden de inhoud en de omvang van de nieuwe vakken vastgesteld. Het gaat hierbij om het Inrichtingsbesluit WVO, het Eindexamenbesluit en het Staatsexamenbesluit. Overigens blijft het centraal examen voor de vakken LTC en GTC ongewijzigd ten opzichte van de huidige vakken. De wijzigingen betreffen alleen de eindtermen van het schoolexamendeel.

Wat betreft de invoering van de verplichting van het vak wiskunde C voor het profiel cultuur en maatschappij in de bovenbouw van de havo, deze verplichting wordt ingevoerd met ingang van 1 augustus 2015. In artikel III, eerste lid, wordt geregeld dat deze wijziging geleidelijk van kracht wordt. Dit betekent dat wiskunde C in het schooljaar 2015/2016 alleen verplicht is in het vierde leerjaar van havoprofiel cultuur en maatschappij. Van schooljaar 2016/2017 is wiskunde C verplicht in zowel het vierde als het vijfde leerjaar van de bovenbouw van de havo indien de leerling het havoprofiel cultuur en maatschappij volgt.

Artikel IV

Schooljaar 2016/2017 is het eerste schooljaar waarin de aanpassingen op het gebied van Latijnse respectievelijk Griekse taal en cultuur volledig, dat wil zeggen in alle leerjaren van de tweede fase van het gymnasium (leerjaar 4, 5 en 6) van kracht zijn. Het cohort leerlingen dat in schooljaar 2015/2016 examen doet is dus het laatste cohort dat nog het Latijnse taal en literatuur, en /of het vak Griekse taal en literatuur, en het vak klassieke culturele vorming heeft gevolgd. Om leerlingen uit dit cohort die niet slagen voor hun examen nog één jaar in de gelegenheid te stellen om examen te doen in Latijnse taal en literatuur en/of Griekse taal en literatuur, wordt in het schooljaar 2016/2017 voor de laatste maal de gelegenheid gegeven om eindexamen gymnasium te doen in het huidige vak Latijnse taal en

literatuur of Griekse taal en literatuur. Hetzelfde geldt in dat schooljaar voor het vak klassieke culturele vorming.

Schooljaar 2016/2017 is het eerste schooljaar waarin wiskunde C voor beide bovenbouwleerjaren van het havoprofiel cultuur en maatschappij (leerjaar 4 en 5) verplicht zijn. Het cohort leerlingen dat in schooljaar 2015/2016 havo-examen doet is dus het laatste cohort waarvoor wiskunde C nog niet verplicht is. Om leerlingen uit dit cohort die niet slagen voor hun examen nog één jaar in de gelegenheid te stellen om examen te doen zonder verplichte wiskunde, wordt in het schooljaar 2016/2017 voor de laatste maal de gelegenheid gegeven om eindexamen havo te doen zonder wiskunde, en wel uitsluitend in het profiel cultuur en maatschappij. Hetzelfde geldt voor het staatsexamen, zij het dat daar nog één jaar langer deze mogelijkheid wordt geboden, namelijk tot en met schooljaar 2017/2018.

Door deze mogelijkheid te bieden om "bezemexamens" oude stijl af te nemen wordt het leeuwendeel van de leerlingen die op het moment van inwerkingtreding van de van toepassing zijnde wijzigingen in het vijfde leerjaar van de havo of het vijfde leerjaar van het vwo zijn toegelaten, in staat gesteld om de opleiding af te ronden in de vorm waarin deze leerlingen in het vijfde leerjaar van de havo of het vwo aan de schoolexamens zijn begonnen. Dit wordt verder uitgewerkt in de eerdergenoemde algemene maatregelen van bestuur. De grondslag hiervoor is opgenomen in artikel IV van onderhavig wetsvoorstel.

Artikel V

Het wetsvoorstel heeft ten doel scholen in de gelegenheid te stellen meer focus op de kernvakken te leggen. Vijf jaar na inwerkingtreding hebben twee volledige vwo-cohorten en drie volledige havocohorten te maken gehad met de nieuwe wettelijke kaders. Dan kan er een beeld gegeven worden van de mate waarin scholen (meer) aandacht aan de kernvakken besteden. Ook de effecten van de verplichting van een vorm van wiskunde voor leerlingen in het havoprofiel C&M kunnen dan in kaart worden gebracht.

Een belangrijk uitgangspunt van dit wetsvoorstel is bovendien dat het wetsvoorstel een kwaliteitsimpuls biedt ten aanzien van de culturele en vormende taak van het onderwijs, door meer ruimte te bieden voor een schooleigen invulling daarvan dan nu met het verplichte vak CKV het geval is. Vijf jaar na inwerkingtreding van dit onderdeel van de wet zal de Minister aan de Staten-Generaal een verslag uitbrengen over de doeltreffendheid van dit uitgangspunt en de effecten ervan in de praktijk. In het bijzonder zal daarbij aandacht zijn voor de vraag in hoeverre cultuureducatie beter is ingebed in het bredere onderwijsprogramma.

Artikel VI

In artikel VI is in de inwerkingtredingsbepaling geregeld dat onderhavig wetsvoorstel in werking treedt op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip, dat voor de verschillende artikelen of onderdelen daarvan verschillend kan worden

vastgesteld. Dit is nodig om te kunnen regelen dat het vervallen van de vakken algemene natuurwetenschappen, culturele en kunstzinnige vorming en klassieke culturele vorming met ingang van 1 augustus 2014 kan plaatsvinden en het verplichtstellen van wiskunde C voor het havoprofiel cultuur en maatschappij met ingang van 1 augustus 2015.

De Minister van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschap,

Marja van Bijsterveldt-Vliegenthart

De Minister van Economische zaken,
Landbouw en Innovatie,

M.J.M. Verhagen